

Пугач Сергій

puhachserhiy@gmail.com

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

Взаємодія географічного, соціального та віртуального просторів як предмет вивчення географічної науки

Сучасна географічна наука за допомогою понятійно-методологічного апарату оперує багатьма «просторами». Найважливішими серед них є географічний простір, соціальний простір, віртуальний простір (інша назва кіберпростір) [6]. Ці простори визначають функціонування людського суспільства, задають сучасні тренди розвитку людства.

Віртуальний та реальний простір не є ізольованими один від одного. Вони з кожним днем усе більше взаємодіють та переплітаються між собою. Проекцією реального простору у віртуальному є, фактично, інформаційне представлення в мережі Інтернет усіх явищ та процесів реальності (сайти конкретних організацій, служби новин, бази даних про реальний світ тощо). Проекцією віртуального простору на реальний є вплив кіберпростору на територіальну та інші організації суспільства. Це, насамперед, інфраструктура, за допомогою якої віртуальний простір реалізується. Зараз вплив віртуального простору на реальний світ обмежується чисельністю користувачів Інтернет, а інформаційна проекція реального простору займає більшу частину кіберпростору [4].

Водночас кіберпростір (віртуальний простір) набуває власної атрибутивної сутності: власні просторові координати, віртуальний час, процеси у віртуальній реальності, віртуальні цінності тощо. Кіберпростір усе більше проникає у людські сутності, видозмінюючи та деформуючи їх: віру, мораль, систему цінностей, стереотипи поведінки тощо [6].

Вплив реального простору на віртуальний прослідковується у внутрішній логіці останнього. Віртуальний простір є одним із найяскравіших прикладів псевдогеографічного простору зі своїм власним «рельєфом», потоками, відстанями, часом, ієрархією.

Використовуючи технічну термінологію, віртуальний простір умовно можна поділити на два основні просторові рівні: *локальний* – інформаційний простір, обмежений межами якогось об'єкта (наприклад, внутрішня мережа організації чи

підприємства) та *глобальний* – інформаційний простір усього світу. На думку І. Вороніна, проміжні просторові рівні такі, як регіональний та національний втрачають зміст. Наявність просторових обмежень є лише проблемами поширення та сприйняття інформації, наприклад, рівень розвитку комунікаційних мереж, наявність мовного бар'єру. З даним твердженням важко погодитися. Мовний бар'єр завжди відігравав та буде відігравати у найближчому майбутньому помітну роль. Окрім того, сьогодні ми маємо приклади досить «успішної» побудови *національного* Інтернету такими країнами, як Китай, Іран, Росія. В іншому місці, вказаний автор (І. Воронін) пише «існують також горизонтальні сегменти Інтернет, які самоорганізуються. Типовим прикладом яких є український сегмент Інтернет. Регіональні сегменти, як єдине ціле, зазвичай формуються на основі мови або територіальної прив'язки. Мовний бар'єр повною мірою прослідковується у кіберпросторі та є одним із основних чинників формування регіональних сегментів Інтернет» [7]. Тобто, на нашу думку доцільно виявити як мінімум три ієрархічні просторові рівні мережі Інтернет: *локальний, регіональний* (національний) та *глобальний*.

У віртуальному просторі докорінно змінюється поняття периферійності (провінційності). Раніше провінціалом називали того, хто відірваний від джерел інформації внаслідок географічної віддаленості. Зараз периферійність (провінційність) визначається не місцем проживання, а доступом до комунікаційних мереж. Сьогодні питання бути чи не бути провінціалом значною мірою питання особистого вибору.

Надзвичайно актуальним для географії є питання співвідношення понять «соціальний простір» та «географічний простір» [3; 4; 5; 6; 8]. Географічний простір містить у собі елементи соціального. Наприклад, одне із центральних понять суспільної географії – суспільно-географічне положення – є конструктом як від географічного, так і соціального просторів та має чітко виражений соціальний контекст. Водночас, переважна більшість соціальних процесів мають свій територіальний (просторовий) вираз.

А. Koch (2005) проводить наступний приклад: соціальний простір (social systems) – це сім'я, геопростір (spatial systems) – це будинок (квартира) [8]. Будь-яка спроба провести чітко визначені паралелі між ними приречена на невдачу. Сім'я не проводить увесь свій час у квартирі; сім'я може мати кілька квартир; окремі члени сім'ї можуть проживати окремо та ін. Водночас, в одному будинку можуть проживати кілька сімей; будинки (приміщення) можна використовувати не тільки для проживання, а і як офіси, виробничі приміщення тощо. У результаті виникає

гібридний простір який одночасно є віртуальним та реальним, соціальним та територіальним (локалізованим). Між складниками такого простору неможливо провести чітких меж, а для аналізу таких систем (просторів) необхідні принципово нові методологічні підходи [8].

Схожих поглядів дотримуються й українські географи. Сьогодні все частіше вживається не окремо терміни «географічний простір» та «соціальний простір», а їх спільний конструкт. Так Я. Олійник та А. Степаненко вживають термін «соціально-географічний простір» [1], Є. Маруняк пропонує розглядати «соціально-економічний простір» [2], а К Немець – «суспільно-географічний простір» [132, 26]. На нашу думку, враховуючи те, що життєдіяльність людського суспільства на даному етапі розвитку повністю реалізується у межах географічного простору, соціальний простір, слід вважати частиною географічного.

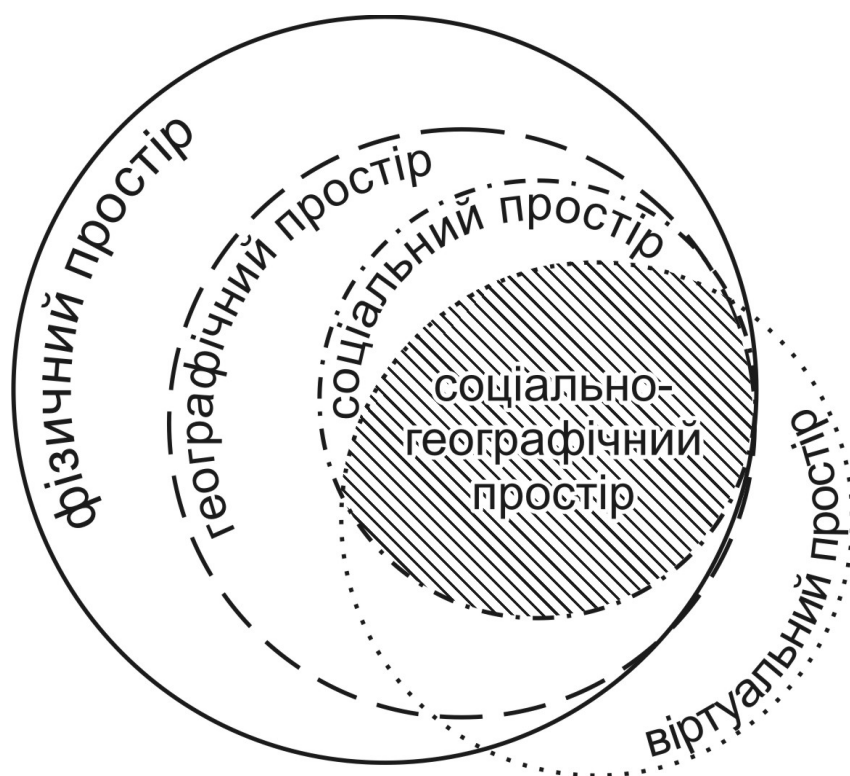

Рис. 1. Співвідношення понять «фізичний простір», «географічний простір», «соціальний простір», «віртуальний простір», «соціально-географічний простір»

На нашу думку, взаємодію географічного та соціального просторів неможливо досягнути повною мірою без віртуального простору. Це третя важлива складова розвитку сучасного соціуму. В результаті взаємодії тріади «геопростір–соціопростір–кіберпростір» (рис. 1) виникає особливий вид простору – *соціально-географічний простір* – місце взаємодії, розвитку та функціонування людського суспільства як геопросторового утворення. Саме у соціально-географічному просторі формуються

комунікаційні мережі суспільства та найбільш інтенсивно прослідковуються комунікації людського соціуму.

Отже, у результаті взаємодії тріади геопростір–соціопростір–кіберпростір виникає особливий вид простору – соціально-географічний простір – місце взаємодії, розвитку та функціонування людського суспільства як геопросторового утворення. Саме у соціально-географічному просторі формуються комунікаційні мережі суспільства та найбільш інтенсивно прослідковуються комунікації людського соціуму.

Список використаних джерел: 1. Маруняк Є. О. Просторові дилеми глобалізації та їх концептуалізація. *Український географічний журнал*. 2012. № 4. С. 36–42. 2. Олійник Я. Б., Степаненко А. В. Вступ до соціальної географії : навч. посіб. Київ : Знання, 2000. 204 с. 3. Пугач С. Зближення соціальних інтернет-мереж та геоінформаційних систем: виклики для географічної науки. *Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення* : матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнар. участю), м. Херсон, 3–4 жовт. 2019 р. Херсон : Вид. дім «Гельветика», 2019. С. 208–210. 4. Пугач С. Концептуалізація поняття географічний простір у науковій літературі. *Економічна та соціальна географія*. 2019. Вип. 82. С. 27–33. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2019.82.27-33>. 5. Пугач С. О. Використання соціальних Інтернет-мереж для функціонування Smart City. *Приладобудування та метрологія: сучасні проблеми, тенденції розвитку* : тези доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф., м. Луцьк, 29–30 жовт. 2020 р. Луцьк, 2020. С. 76–78. 6. Пугач С. Соціальна географія комунікаційних мереж Західної України : монографія / за ред. К. Мезенцева. Луцьк : вид-во «Терен», 2021. 284 с. 7. Пугач С. Соціальні медіа як геоінформаційні системи. *Міжнародні та регіональні системи: актуальні питання міжнародних відносин і регіональних студій* : збірник тез Міжнар. наук.-практ. конф., м. Луцьк, 17 трав. 2019 р. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. С. 78–79. 8. Koch A. Autopoietic spatial systems: the significance of actor network theory and system theory for the development of a system theoretical approach of space. *Social Geography*. 2005. Vol. 1. P. 5–14. DOI:10.5194/sg-1-5-2005